

FØROYAR Í DAG

Eru eingir samfelags-stættir í Føroyum?

Tað vatndeyva orðið javnaður er bert ein vánalig týðing av tí internasjonala orðinum socialismi, ið kemur av tí latínska socius, ið merkir felagi. Socialisma týðir tað sama sum samarbeiði, ikki útjævning. So ymis sum menniskjuni av náttúrin eru, er tað eyðsæð, at tey ongatið kunnu ræst saman til ein einlitan gráan velling. Men harfyri er tað líka skeið, at tað eina menniskja missbrukar annað ella at ein samfelagsstættur dregur at sær í so vordnan mun, at aðrir stættir fáa ov lítið. Skilagott samarbeiði millum teir einsæru partarnar í einum samfelag — tað er grundhugsanin í tí heimsræslu, ið eitur socialismi.

Nú eru tað tey ið halda, at tað eru ongar áneyðir til at hava socialismu her heima, av tí at her er eingin stættarmunur. Hesa áskoðan tykist t. d. Rikard Long at gera seg til umboðsmann fyri í einari av sínum síðstu blaðgreinum. Rikard Long hevur sjálvandi rætt í at mangur einstakur persónur millum ár og dag skiftir stætt. Serliga er alsamt ein streymur frá teimum niðaru stættunum til teir ovaru; sjáldnari fer streymurin hin vegin, men tað hendir eisini. Men hesi víður-skifti broyta tó ikki myndina av sjálvum stættunum. Av tí at ein fiskimaður verður skipari ella ein skipari verður fiskimaður kunna vit ikki av teirri orsök siga, at eingir stættir eru til.

Rikard Longs grein «Tím.» 31/8) er tó áhugaverd, tí har setur hann seg samfelagsliga sum ein avgjördan umboðsmann fyri tann stættin, ið menn eru vani at rópa smáborgarastættin. Tað er ikki bert R. L., ið illskast yvir at tað verður um stættarmun og róp ar tað «tvæti» og «falskar etikettir», — nei, tað er smáborgarin yvir ta víða verð, «flipp-proletarurin», ið einans vil hava loyvi til at liva í frið og náðum í skugganum av yvirstættinum, men tó sámuliga burtur frá undirstættinum. Tað gongur nokk alt samalt, heldur R. L., um bert vit halda okkum til «sannferi, arbeiðssemi, ábyrgdarsenslu,» o. s. fr. Ja, hetta kunnu vit væl øll semjast um — tað ræður bert um at vit ikki gera hesi vøkur orð til biligar talumátar, men leita aftur um orðini inn til teirra virði í livandi verunleika. Gera vit tað, verða vit skjótt at ássanna, at øll mannasamfeløg, eisini okkara egnu, eru bytt í stættir

(«klassar»), og ikki, sum R. L. tykist at halda, bert kann býstast í «hampuligt og óhampuligt fólk». So lætt loysa vit ikki spurningarnar.

Nei, tá er «Føroyatíðindi» øðrvísi up to date. Tað veit hvussu vordðið er og kann tosa við um sosial víðurskipti, annaðhvørt tað er um stættarmun ella um «det umaadelige og dygtige arbejde, som socialdemokratiske pionerer har fuldbragt». Men halt nú ikki at «Føroyatíðindi» er socialdemokrat, nei, tað heldur fanatiskt fast við at einstaklingurin er tað einasta, ið nakar dugur er í: «Hæder, kultur og rigdom venter paa enhver, der blot selv vil og besidder den indre styrke til at vandre sine veje ene». Eitt hvørt menniskja er ein sovorðin Aladdín, heldur «Føroyatíðindi», og tað hevði ivaleyst eisini gingið øllum okkum einstaklingum betri um so var, tað ikki var nakað til, ið æt «kollektivismu». «Kollektivismu» er eitt vanlukku ting, ið beinan vegin stríðir imóti náttúruni, heldur blaðið.

Hvat er nú hetta ræðuliga, ið hevur navnð kollektivismu? Orðið merkir felagsskap. Felagsskapur er tó á mangan hátt eitt gott ting — hvi loypa á tað, rætt sum var tað upprunin til alt ilt? «Føroyatíðindi» byrjar jú tó greinina (26/8) við at rósa tí sosialisering-prosess, ið er farin um heimin hesi seinastu 50 árin. Men ein sovorðin process má tó beinan vegin vera orsakað av «kollektivismu», felagsskapi, samarbeiði, socialismu. Tað er jú tó eyðsæð, at líka lítið sum vit kunna vera dugandi og frálíkar einstaklingar fyri uttan, líka so lítið kunnu vit hjálpast uttan skilagott samarbeiði. Menniskjað er í stóran mun ein samfelags-organisma, og uttan samarbeiði kann einki samfelag trivast, heldur ikki tað føroyska.

Tíverri eru vit ikki komnir rætt langt enn víðvikjandi skilagóðum samarbeiði, hvørki í politikki, samfelagslivi ella mentunarlivi. Vit liva fyri ein stóran part uppá tann bera romantikk. Eins og tað tjóðskapliga her hjá okkum hevur so lætt við at sláa um í nasjonal-romantikk, soleiðis hevur eisini tað samfelagsliga eitt undarligt lyndi til at hvørva í sosial-romantikk.

Her er nú t. d. tað margháltliga blaðið «Friu Føroyar», ið so ómátaliga fegið vil vera socialistisk ella kommunistisk, men sum næstan ongan vegin kann koma av tí teir eru so okklyvjaðir av síni nasjonal-romantisku byrðu. 30/8 roynir hetta blaðið í fullum álvara at ávisa, at vit við tí valuta, føroyskir handilsmenn hava tilgóðar

í Onglandi, kunnu — um vit eru rættir menn — ikki bert «orka at bjarga sjálvræði føroyingana», men «kanska eisini til fittan mun rætta Danmark hjálpandi hond, kundu lænt denum valuta til uppbyggjan aftur av Danmark tá ið friður kemur». Áshjorn Poulsen undrar seg í sama blaði yvir at tað figgjærliga grundarlagi fyri føroyskum fullveldi, ið A. Ziska longu í 1928 legði, ikki fyri langt síðani er vordðið góðtikið av fólkaflokkinum. Vit mugu siga, at vit undrast við honum. Hava menn fyrst góðkent J. Paturssens nasjonalromantikk, kunna teir líka so gott lata renna á tamp og góðkenna A. Ziskas økonomiska romantikk.

Tað er ilt at siga hvussu leingi føroyingar skulu verða hangandi í hesum undarliga ógreiða romantikkinum. Men fyri at tað kann koma ein bati er tað avgjört neyðugt opið og ærliga at royna at fata tær umstæður, vit eru í. Tað eru á mangan hátt sera torførar umstæður, sjálvt um tær ikki eru vónleysar. Tann ungdomur, ið nú veksur upp og er við at búast til manns, tekur á mangan hátt við einum falitt-búgv, bæði nasjonalt og sosialt. Tað er ikki ónógv sagt, at langt tann størsti parturin av tí føroyska fólkinum bæði tjóðskapliga og samfelagsliga saknar vanligu upplýsing. Alt ov leingi hevur tað føroyska fólk ið fingið loyvi til at liva av virðisleysum partapolitiskum máliskum. Frá einari síðuni er tað vordðið sagt: «Gev bert tol, tað bílar ikki — Danmark klárar trupulleikarnar fyri okkum». Frá hinari síðuni hava vit aftur og aftur hoyrt hetta: «Vit kunnu í dag verið eitt sjálvstøðugt ríki, eins og t. d. Noreg ella Island, um so var, at hesir ráðariku danskararnir ikki høvdu hildið okkum niðri í ómegd og kólsvørtum myrkri».

Uppá hesar ábyrgdaleysu máliskur hava vit drivið politikk, og uppá tær eru vit farin á valg. Imeldað hava okkara heimligu sosialu víðurskipti fingið loyvi til at passa seg sjálfan. Ja, tað hevur í føroyskum politikki næstan verið ólýggjatala at nevna stættarmun og stættar-interessur. Menn hava, sum Rikard Long, roynt at lata eyguni aftur fyri at tað føroyska samfelagið stórt sæð er eitt stættar-samfelag sum øll onnur nútíðar europisk samfeløg.

Rikard Long tykist at siggja sum sitt lívsmál at royna at «pulveriserar» sínar javnaldrar og fyrrverandi meningsfelagar Louis Zachariassen og Peter Mohr Dam. Tað hevði ivaleyst verið nógv betri, bæði fyri hann sjálfan og onnur, um hann setti sær fyri at hugsa eitt sindur djúpari um samfelagsvíðurskiptini. Hann hevði so

fýrr ella síður komið til at ássanna, at tað sjóvinnandi føroyska nútíðarsamfelagið ikki á nakran avgerandi hátt er øðrvísi skipað enn onnur nútíðarsamfeløg, har fiskiskapur er høvuðsvinnuvegur. Ovast sita nakrir handilsmenn og spekulantar; har næst kemur so smáborgarastætturin og til síðst tann stóri stætturin av meir ella minni vánaliga, mangan ússaliga stillaðum fiskarum. Yvirstætturin her heima er mangan dúligir menn, ið als ikki ræðast fyri at seta sín pening í umlop ella í vága. Tað er vánaligari tilfar uppi í (her er ein kriggskonjunktur-stættur, sum tað ivaleyst er best ikki at tosa sín hart um), men tað ber ikki til at rópa teir allar «blóðsugvarar». Mangir av teimum eru tvørturímóti rættskafnir menn, og einstakir av teimum eru av rættum nógv umhildnir av øllum, teir hava í síni næstastu. Men teir hava so afturfyri valdið og heidurin — tað valdið og tann heidur, sum peningur og ognir geva. Og tað vil m. a. eisini siga politiskt vald.

Smáborgarastætturin her heima er sum smáborgarar flest — teir siggja vinarliga upp móti makt-haverunum eins og Rikard Long og ræðast bert hetta eina: at koma til at ryðja yvir og gliða oman brekkuna. Tó, eins og í øðrum samfeløgum er hesin smáborgarastætturin á mangan hátt tann, ið heldur mentunarlivinum uppi.

Hesir báðir ovaru stættir hava tað stórt sæð eins og somu stættir í øðrum samfeløgum. Øðrvísi er tað við okkara arbeiðarastætti, fiskimannastættinum. Hesin stóri stættur er tann mest vanrækti her heima, og hann líkast burtur úr arbeiðarastættinum í øðrum londum við at vera vánaligari organiseraður. Tilfarið er hvørki verri ella betri enn í øðrum stættum, men kortini gjøgnum ættarlið hava verið nógv vánaligari, og sjálvt um tey nú og tá eru batnað eitt sindur, so eru tey enn helst so vánalig, at tað í stóran mun er ein vandi fyri sjálva samfelags-heilsuna her heima. Tað kann ikki dyljast fyri, at tað føroyska fólk ið gjøgn um alla ta so nevndu «væðbeinadina» er vordðið meira og meira proletariserað.

Hesin stættur umboðar væl meira enn triggjar fjórðingar av tí føroyska fólkinum. Hansara neyðsynjarmál er tí í hægsta stig eitt tjóðskapligt mál her heima. Hetta málið verður ikki loyst við at læra fólk at syngja ella flagga, halda Soria Moria-røður á fólkafundum og á tingi ella «melda» sínar politisku mótstøðumenn bæði seint og tíðliga. So lætt sleppa vit ikki burturúr hesum. Tað allarmínsta vit kunna gera er at víðganga, at hetta er okkara stersta og mest umráðandi neyðsynjarmál, bæði samfelagsliga og tjóðskaparliga.

Ritstjórn:

W. Heinesen og Hedin Brú.